

RA-MA BUỘC TỘI

(Trích sử thi *Ra-ma-ya-na*)

(2 tiết)

VAN-MI-KI

I – MỤC TIÊU CẦN ĐẠT

Giúp HS :

- Nắm được cốt truyện *Ra-ma-ya-na*, vị trí và ý nghĩa của đoạn trích.
- Hiểu được ý thức và hành động của Ra-ma và Xi-ta trong việc bảo vệ danh dự.
- Nắm được nghệ thuật trần thuật và xây dựng nhân vật qua đoạn trích.

II – NHỮNG ĐIỂM CẦN LƯU Ý

1. Phần *Tiểu dẫn*

a) *Về tác giả* : Ở Ấn Độ, tên tuổi Van-mi-ki không được ghi chép cụ thể. Theo truyền thuyết, Van-mi-ki sống vào khoảng thế kỉ IV hoặc III trước Công nguyên, xuất thân đẳng cấp Bà La Môn, bị cha mẹ ruồng bỏ phải trốn vào rừng làm nghề trộm cướp. Ở đó, được thánh Na-ra-đa khuyên răn, ông cải tà quy chính, sau đó, tu luyện trở thành đạo sĩ. Van-mi-ki là người thông minh, có trí nhớ kì lạ, ăn nói lưu loát, hễ xuất khẩu là thành thơ. Do đó, được thánh Na-ra-đa truyền lại cho câu chuyện về hoàng tử Ra-ma, ông ghi nhớ và sáng tác thành tuyệt tác *Ra-ma-ya-na*, tác phẩm văn vần bằng tiếng Xăng-cơ-rít. Để hiểu thêm về huyền thoại Van-mi-ki, GV nên giới thiệu cho HS tìm đọc cuốn *Chân dung các nhà văn thế giới (dùng trong nhà trường)*⁽¹⁾.

b) *Về tác phẩm* : Năm tháng ra đời của *Ra-ma-ya-na* phần nhiều được ước đoán. Các nhà nghiên cứu đưa ra những niên đại khác nhau, rất khó xác định cụ thể. Điều này do lịch sử Ấn Độ trong khoảng một nghìn năm trước Công nguyên đều thuộc truyền thuyết, chỉ từ khi có kinh *Vê-đa*, người Ấn Độ mới bắt đầu có biên niên sử. Người Ấn Độ rất coi nhẹ việc ghi chép lịch sử, tên tuổi các tác giả, các danh nhân,...

(1) NXB Giáo dục, 2004.

– *Ra-ma-ya-na* có ảnh hưởng sâu rộng hơn *Ma-ha-bha-ra-ta*, bởi vì *Ra-ma-ya-na* có kết cấu chặt chẽ, cốt truyện thống nhất, mạch lạc, tình tiết nghệ thuật hấp dẫn. Nội dung tư tưởng của sử thi phù hợp với tâm hồn của nhiều dân tộc, đặc biệt các dân tộc ở Đông Nam Á, nơi có quan hệ văn hoá lâu đời với Ấn Độ. GV cần giới thiệu tên một số truyện như *Ra-ma Kiên* (Thái Lan), *Riêm-kê* (Cam-pu-chia), *Phra-lắc Pha-lam, Xín-xay*⁽¹⁾ (Lào), *Ra-ma-ya-na* (dân tộc Chăm ở Việt Nam), *Dạ Thoa Vương* trong *Lĩnh Nam chích quái* của Việt Nam,...

– GV cần hướng dẫn cho HS thử so sánh xem các truyện ở Đông Nam Á giống *Ra-ma-ya-na* ở điểm nào (ví dụ như mô típ về đề tài *thiện – ác*, bộ ba nhân vật, kết thúc có hậu).

– GV cần nhấn mạnh đặc trưng sử thi Ấn Độ qua *Ra-ma-ya-na* (tính quy mô đồ sộ ; tính giáo huấn đậm đà ; tính xung đột gay gắt về đạo lí ; tính đa dạng của hệ thống nhân vật). Những đặc trưng này đã được ghi ở phần *Tri thức đọc - hiểu* trong SGK.

2. Đoạn trích *Ra-ma buộc tội*

a) *Tìm hiểu vị trí của đoạn trích*

– Đoạn trích thuộc Khúc ca thứ sáu, Chương 79, có liên quan chặt chẽ với ba chương trước và ba chương sau đó. Nếu xét về sự hoàn chỉnh cốt truyện, tác giả có thể kết thúc ở Chương 78 (*Gặp gỡ*) vì Ra-ma đã đạt được mục đích cứu nàng Xi-ta, tiêu diệt kẻ thù tàn ác Ra-va-na, giải phóng được đảo Lan-ca đúng lúc chàng hết hạn đi đày. Nếu thế thì *Ra-ma-ya-na* khó trở thành tuyệt tác. Điểm đặc sắc là tác giả đã tạo ra một bước ngoặt trong quá trình diễn biến của câu chuyện ở Chương 79 này.

b) *Đọc - hiểu đoạn trích*

– GV cần hướng dẫn cho HS tiếp cận đoạn trích bằng cách đọc - hiểu ý nghĩa nội dung qua những chi tiết nghệ thuật, từ ngữ trong đoạn trích, tạo cảm hứng sử thi. Thời gian ra đời của sử thi *Ra-ma-ya-na* cách ngày nay trên hai nghìn năm. Đó là một quá khứ tuyệt đối như Gớt đã nói : Muốn hiểu cái hay, cái lạ của sử thi, phải biết liên tưởng sâu xa, đắm mình trong "quá khứ tuyệt đối" đó

(1) Xem các cốt truyện này trong *Tác gia, tác phẩm văn học nước ngoài trong nhà trường*, NXB Giáo dục, 1999.

bằng cách quay ngược thời gian ta đang sống, hồi tưởng đời sống con người thời cổ đại qua hình dáng, lời lẽ, hành vi, tâm lí, lối sinh hoạt của nhân vật sử thi (khác với con người hiện đại trong tiểu thuyết, thơ ca ngày nay).

c) *Phân tích nội dung, nghệ thuật đoạn trích*

Trọng tâm của đoạn trích miêu tả quá trình *diễn biến tâm trạng* của anh hùng Ra-ma và nàng Xi-ta trong hoàn cảnh Ra-ma đã cứu được Xi-ta ra khỏi tay kẻ thù.

Sau khi giải quyết những *xung đột lớn* của cộng đồng, đến lượt Ra-ma phải tự giải quyết *xung đột cá nhân*. Cơn ghen tuông, mối nghi ngờ về đức hạnh của Xi-ta đã nổi lên trong lòng Ra-ma như là *đỉnh điểm* của sự xung đột. Còn Xi-ta đang vui mừng phấn khởi, hi vọng sẽ được Ra-ma dang tay đón mình vào lòng thì ngược lại, nàng bị cơn phẫn nộ, lời trách mắng của Ra-ma làm cho đau buồn, oan ức, thất vọng.

Đó là hai trạng thái tâm lí trái ngược nhau, cho nên GV cần hướng dẫn HS lần lượt phân tích *diễn biến tâm trạng* của hai nhân vật theo nội dung các câu hỏi trong SGK, nhưng không nhất thiết theo trình tự các câu hỏi đó, GV cần đặt thêm những câu hỏi gợi ý khác.

– Chú ý phân tích *trạng thái tâm lí* của Ra-ma qua cử chỉ, lời nói, nét mặt, hành vi và giọng điệu để thấy rõ tính cách người anh hùng Ra-ma.

Mâu thuẫn trong Ra-ma lúc này là mâu thuẫn giữa *danh dự, bổn phận* và *tình yêu*. Ra-ma tuy xuất thân thần thánh, là bậc quân vương nhưng tính cách, tình cảm của chàng cũng chẳng khác gì con người bình thường. Chàng yêu hết mình, nhưng cũng ghen tuông cực độ ; có lúc oai phong lẫm liệt nhưng cũng có lúc quá tâm thường, nhỏ nhen ; có lúc kiên quyết, rắn rỏi nhưng cũng có lúc quá mềm yếu ; có lúc vị tha nhưng cũng có lúc quá ích kỉ. Cái *sáng – tối, tốt – xấu, thiện – ác* luôn luôn tương phản trong tính cách của Ra-ma.

Trong phần cuối của đoạn trích, tác giả dồn bút lực thể hiện phẩm chất vô cùng cao đẹp của nàng Xi-ta bằng cách đối lập hình ảnh Ra-ma "khùng khiếp như thân Chết", "mắt dán xuống đất" với hình ảnh Xi-ta "trang tuyệt thế giai nhân nạp mình cho lửa" ; đồng thời đưa ra chi tiết "Ai nấy, già cũng như trẻ, đau lòng đứt ruột" và "các phụ nữ bật ra tiếng kêu khóc thảm thương. Cả loài Rắc-sa-xa lẫn loài Va-na-ra cùng kêu khóc vang trời" như chiếu rọi một luồng ánh sáng chói lọi và nóng hổi vào cõi tâm tối trong lòng Ra-ma.

Từ mừng rỡ đến ngạc nhiên, từ tin yêu đến thất vọng, từ bối rối đến điềm tĩnh, từ đau khổ đến hi sinh,... là quá trình diễn biến tâm lí lô gích của Xi-ta. Cần khai thác cách tác giả miêu tả *đôi mắt, hình hài, lời lẽ, giọng điệu và hành động* của Xi-ta để thấy rõ tâm trạng và phẩm chất cao quý của nàng.

– Phân tích nghệ thuật trần thuật hấp dẫn, đầy kịch tính của tác giả qua đoạn trích.

Hình ảnh Xi-ta bước vào lửa là một chi tiết huyền thoại tô đậm chất bi hùng của thiên tình sử Ra-ma và Xi-ta. Hình ảnh đó đã nói lên phẩm chất cao quý của Xi-ta, người phụ nữ thủy chung, kiên trinh và bất khuất.

III – TIẾN TRÌNH TỔ CHỨC DẠY HỌC

1. Phần mở đầu

Giới thiệu sử thi Ấn Độ, trọng tâm là đặc trưng của sử thi Ấn Độ. GV có thể đặt câu hỏi để kiểm tra HS có đọc phần *Tri thức đọc - hiểu* trong SGK hay không. Qua đó, GV bổ sung và phát biểu ý của mình.

2. Phần tổ chức dạy học

Câu hỏi 1

GV hướng dẫn HS chỉ ra các đoạn lời kể, lời thoại, lời miêu tả và rút ra nhận xét về những lời ấy chiếm vị trí đặc biệt quan trọng như thế nào trong việc thể hiện tính cách nhân vật.

Dựa vào các lời kể, lời miêu tả, lời thoại nói trên, nhận xét về cấu tạo của đoạn trích (gồm mấy phần, quan hệ với nhau như thế nào).

Câu hỏi 2

Hướng dẫn HS tìm hiểu vì sao Ra-ma buộc tội Xi-ta rồi ruồng bỏ nàng (HS có thể nhắc lại các ý chính trong lời nói của Ra-ma về danh dự, về vinh quang, về lòng tự hào. Điều đó không cho phép chàng chấp nhận bất cứ sự mờ ám nào có thể phương hại tới danh dự của chàng. Chú ý chi tiết Ra-ma nói trước mặt những người khác. Lưu ý, tính công khai cũng là một đặc điểm của sử thi). Hướng dẫn HS tìm những chi tiết về ngôn từ, hành động, thái độ, cử chỉ,... mà Ra-ma buộc tội và trách mắng Xi-ta. Nêu lí do, động cơ vì sao Ra-ma lại có thái độ mâu thuẫn như vậy (một mặt chiến đấu giải thoát cho Xi-ta, mặt khác lại lên án và từ bỏ nàng

một cách tàn nhẫn : "[...] ta không ưng có nàng nữa !". Thậm chí Ra-ma còn sỉ nhục Xi-ta bằng cách gọi ý nàng để tâm đến người khác). Động cơ và thái độ của Ra-ma đúng hay sai ? Có phải Ra-ma khinh thường Xi-ta thật không ? HS có thể tranh luận, sau đó GV bổ sung và sơ kết về tính cách Ra-ma.

Câu hỏi 3

Trước lời buộc tội và thái độ của Ra-ma, tâm trạng của Xi-ta ra sao ? HS tìm những chi tiết về thái độ, hành vi, ngôn ngữ, nét mặt, tư thế,... của nàng trong quá trình từ mừng rỡ, ngạc nhiên oà khóc, bày tỏ thái độ, đến dửng dưng cảm bước vào giàn hoả thiêu.

Câu hỏi 4

GV nên khai thác yếu tố huyền thoại qua hình ảnh Xi-ta bước vào giàn lửa. Chi tiết mang tính chất huyền thoại này có tác dụng gì ? Phân tích hình ảnh Ra-ma ngồi im lặng, thái độ của những người xung quanh (phụ nữ, loài quỷ Rắc-sa-xa, loài khỉ Va-na-ra) để qua đó tìm hiểu ý đồ của tác giả sử thi.

Câu hỏi 5

Nghệ thuật thể hiện tâm lí, tính cách nhân vật của tác giả qua đoạn trích, đáng chú ý nhất là cách thể hiện nội tâm nhân vật bằng những biểu hiện bên ngoài : hành vi, cử chỉ, thái độ, lời nói,...

3. Phân củng cố

- GV nêu lại những ý kiến chính về *phẩm chất* của Ra-ma và Xi-ta.
- Cuối cùng, GV tóm tắt về tài nghệ miêu tả tâm lí của tác giả đồng thời nói rõ, đó cũng là một trong những đặc trưng thể hiện nhân vật anh hùng của sử thi Ấn Độ.

IV – HƯỚNG DẪN THỰC HIỆN BÀI TẬP NÂNG CAO

Muốn tìm hiểu vài nét đặc trưng trong cách thể hiện nhân vật anh hùng của sử thi Ấn Độ thì có thể liên hệ với phần *Tri thức đọc - hiểu* về các tính chất của sử thi Ấn Độ để suy ra.